

УДК 330.341:336.71

Проблеми і перспективи кредитування малого і середнього бізнесу в Україні

Олена Михайлівна Юнко,
аспірант

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Розглянуто проблеми кредитування малого і середнього бізнесу в Україні, запропоновано заходи щодо поліпшення кредитування малого бізнесу в Україні.

Ключові слова: малий і середній бізнес, банківське кредитування, відсоткова ставка кредитування.

Постановка проблеми. Малий і середній бізнес є потужним чинником структурної перебудови економіки, прискорення науково-технічного прогресу, формування нового соціального шару. Успішність діяльності малих і середніх підприємств останнім часом дедалі тісніше ставиться в залежність від ступеня залучення кредитних ресурсів банківських установ до системи фінансового забезпечення відтворювальних процесів. Розв'язання проблем, пов'язаних із кредитуванням малого і середнього бізнесу, має актуальний характер, особливо в сучасних умовах виходу країни з кризи та реформування податкової законодавчої бази України. Саме банківські кредити, спрямовані на підтримку діяльності, надають «друге дихання» бізнесові.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні присвятили свої праці багато вчених. Серед них: О. Барановський, З. Варналій, Л. Воротіна, О. Другов, Ю. Клочко, М. Козоріз, О. Кузьмін, А. Мокій, С. Реверчук, С. Соболев, В. Турчак, В. Черняк та інші. Так, О. Другов відмічає, що малий бізнес є основою для створення середнього, а з представників середнього бізнесу формуються великі підприємства та фірми, які в подальшому стають основою економіки. Тому доцільно розглядати саме проблему розвитку малого та середнього бізнесу, питання фінансування якого і розкриті в результатах дослідження [1, с. 116]. Проте низка проблем, що існують і досі не вирішені у сфері малого і середнього підприємництва, свідчать про актуальність і необхідність досліджень у цьому напрямі. Недостатньо вивченими залишаються проблеми банківського фінансування підприємств малого бізнесу, альтернативні джерела залучення коштів, а також шляхи розв'язання проблем фінансування і кредитування.

Мета статті – аналіз проблем, які перешкоджають банківському кредитуванню малого і середнього бізнесу в Україні, та обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ролі банківських установ у формуванні фінансового забезпечення процесів розвитку цього сектору економіки України.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Гарантією стресостійкості економіки країни до зовнішніх загроз і викликів є добре розвинений внутрішній ринок та сильний малий і середній бізнес. Саме тому економіка розвинених країн базується на малому та середньому бізнесі. Зокрема, їхня частка у ВВП

багатьох європейських країн перевищує 50% (Італія – 70%, Німеччина – 60%, Франція – 52%), у Польщі – 47% ВВП, а в Росії та Білорусі – 22 і 23% відповідно. В Україні мале підприємництво перебуває лише на етапі становлення (12–14% ВВП) і потребує значної підтримки [2, с. 39].

Варто відмітити, що малий і середній бізнес відіграє низку важливих економічних і соціальних функцій, найважливішими з них є такі:

- розв'язання проблеми зайнятості населення, у тому числі за рахунок самозайнятості підприємців, створення нових робочих місць. У розвинених країнах на малий бізнес припадає до 50% усіх зайнятих і до 70–80% нових робочих місць;
- надання гнучкості економіці. Підприємства малого і середнього бізнесу з їхнім безпосереднім контактом зі споживачем мають можливість оперативно реагувати на потреби ринку;
- формування конкурентного середовища, у тому числі за рахунок обмеження можливостей і ліквідації монополій, стимулювання виробництва тих товарів та послуг, яких потребує споживач;
- здійснення структурної перебудови економіки, швидка окупність витрат, свобода ринкового вибору;
- визначення темпів економічного зростання шляхом прискорення реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукоємної продукції. У США на сектор малого бізнесу припадає близько 50% науково-технічних розробок;
- формування середнього класу суспільства, послаблення тенденцій до соціальної диференціації, пом'якшення соціальної напруги і демократизації ринкових відносин [3, с. 126; 4, с. 250].

Тому малий і середній бізнес є змістовною частиною економіки, на яку не можуть не зважати регулятивні економічні відносини у країні. Саме бурхливий розвиток малих і середніх компаній, орієнтованих на високотехнологічну діяльність, сприяв розвиткові економік ЄС і США наприкінці минулого століття.

У структурі вітчизняного підприємництва за розміром підприємств станом на 01.01.2013 частка малих підприємств становила 94,3%, середніх – 5,5% і великих – 0,2% (рис. 1). Протягом 2010–2012 років ці показники не зазнали суттєвих змін.

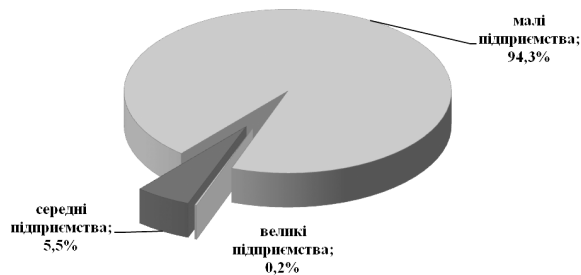

Рис. 1. Кількість підприємств за їхніми розмірами у відсотках до загальної кількості підприємств станом на 01.01.2013

Як і в попередні роки переважна кількість середніх і малих підприємств (далі – МСП) України зосереджена у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Львівській, Одеській і Харківській областях та в місті Києві. Найменші кількісні показники середніх і малих

підприємств демонструють Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області.

Важливим джерелом фінансових ресурсів для МСП є інвестиції в основний капітал (табл.).

Так, у 2008–2013 роках основним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал традиційно залишалися власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких здійснено більш як половину всіх капіталовкладень; 2013 року їхня частка в загальному обсязі становила 63,4% і збільшилася, порівняно із 2008 роком, на 23,7%.

Другим джерелом фінансування МСП є кредити банків. За даними табл. банки найбільше інвестували в основний капітал МСП 2008 року (22,8% від загального обсягу фінансування). Станом на 31.12.2013 частка банківських кредитів становила 14,8%, що на 2,3 відсоткового пункту менше в порівнянні з попереднім роком.

Таблиця

Структура інвестицій в основний капітал МСП за джерелами фінансування у 2008–2013 роках, у % до загального обсягу

Джерело фінансування	Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013
кошти державного бюджету		3,7	3,9	2	3,7	5,8	2,5
кошти місцевих бюджетів		1,6	1,8	1,3	1,3	3,1	2,8
власні кошти підприємств та організацій		39,7	51,9	41,4	45,6	59,7	63,4
кредити банків та інші позики		22,8	8,6	15,5	16,5	17,1	14,8
кошти іноземних інвесторів		1,3	0,8	2,8	2	1,7	1,6
кошти населення на будівництво власних квартир		17	22,8	10,6	10,2	1,3	2,4
кошти населення на індивідуальне житлове будівництво		10,8	2,8	22	13,5	7,5	8,8
інші джерела фінансування		3,1	7,4	4,4	7,2	3,8	3,7

Примітка. Складено за даними Державної служби статистики України [5].

Кредитування сфери малого і середнього бізнесу є перевіреним ефективним методом економічного розвитку і може виконувати щонайменше два завдання: створення і стимулювання розвитку малих підприємств. Однак світова фінансова криза 2008–2009 років, негативні процеси у світовій економіці, а також політична криза і рецесія всередині країни завдали удару по банках.

Так, за результатами опитування банків, яке проводив Центр соціально-економічних досліджень – «CASE Україна» у травні – червні 2013 року, обсяг портфеля кредитів малому і середньому бізнесу 2012-го у більшості банків був більш як на 30% нижчий, аніж передкризового 2008-го. Банки підтверджують, що їхні вимоги до фінансового стану та застави від малих і середніх підприємств-позичальників стали суворіші, вони частіше відмовляють таким клієнтам у наданні кредитів порівняно з докризовим періодом, при цьому частка кредитів на розвиток бізнесу зменшилася [6].

Для малих і середніх підприємств найвагомішими проблемами доступу до кредитів є, звичайно, високі відсоткові ставки (рис. 2).

Аналізуючи дані рис. 2, можна сказати, що протягом 2007–2012 років спостерігається стабільне нарощування середньої відсоткової ставки за кредитами,

наданими суб'єктам малого підприємництва в Україні, а саме на 5,6 відсоткового пункту за період з 2007 до 2012 рр.

Найвища відсоткова ставка за кредитами малого бізнесу, яку пропонували банки своєму клієнтові, була зафіксована 2012 року (24%), однак 2013-го вона знизилася на 3,38%.

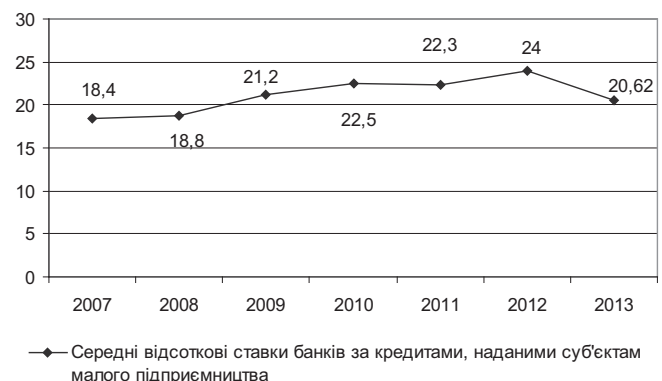

Рис. 2. Динаміка середніх відсоткових ставок кредитування суб'єктів малого підприємництва України за 2007–2013 рр., (%)

Примітка. Розраховано за даними офіційних сайтів комерційних банків

Серед проблем, які перешкоджають отриманню позик малому і середньому бізнесу, слід зазначити:

- складну процедуру отримання кредиту;
- високі витрати на розгляд та оформлення кредиту за невеликих термінів кредитування, що не дозволяє досягти бажаної рентабельності кредитної операції, а також невисока рентабельність діяльності малих підприємств, що не перекриває банківські ефективні ставки;
- відсутність прозорості економічної діяльності позичальників, низька податкова культура, низька якість складених бізнес-планів і пакета документів, відсутність кредитної історії, що значно ускладнює об'єктивну оцінку кредитоспроможності;
- брак або повна відсутність у позичальників ліквідного забезпечення, яку банки розглядають як найбільш привабливий вид забезпечення. Суттєвою перешкодою є труднощі з реалізацією застави, яку, за браком відповідної інфраструктури, продають досить довго і за зниженою вартістю;
- обмеженість спектра і обсягів банківських кредитних послуг. Якщо в розвинутих ринкових країнах налічується до трьохсот видів фінансових послуг, то в Україні – значно менше.
- ризики несвоєчасного повернення кредиту і сплати відсотків за ним;
- ризики банкрутства або втрати підприємства через фінансову неспроможність [7; 8, с. 16].

Сьогодні першим кроком до розв'язання зазначених проблем є схвалення Концепції Загальнодержавної програми підтримки малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки, яка дозволяє поетапно впровадити в Україні нові види фінансової державної підтримки для малого і середнього підприємництва, а саме: часткову компенсацію процентних ставок за кредитами, які надаються під бізнес-проекти, компенсацію лізингових платежів; передбачається розширення програми мікрокредитування, а також розвиток відповідної інфраструктури підтримки [9].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки із вищезазначеного, можна зробити висновок, що сучасний стан джерел фінансування розвитку підприємств малого і середнього бізнесу в Україні не дає змоги їм активно розвиватися.

Основними причинами цього є недостатнє фінансування банківської системи, нерозвиненість фондового ринку і відсутність цілеспрямованої державної регуляторної політики у цій сфері.

Розв'язання всіх перелічених проблем у сфері фінансування МСП в Україні потребує розробки та реалізації комплексу заходів. Він має включати:

- на державному рівні потрібно стимулювати створення спеціалізованих банків, розвиток венчурного бізнесу;
- здешевлення банківських кредитів, що можливо при проведенні грамотного регулювання ставок рефінансування і мінімізації вартості кредитів з боку центрального банку;
- збільшення суми коштів, передбачених у державному бюджеті, на компенсацію відсотків сплачених МСП банкам за кредитами, отриманими на інвестиційну діяльність;
- отримання кредитних канікул. Здебільшого, у кредитних договорах фіксується граничний розмір заборгованості за тілом кредиту на конкретну дату. Тому якщо підприємство дотепер виплачувало кредит із випередженням графіка платежів і створило собі якийсь запас, воно може тимчасово не платити тіло кредиту, а виплачувати тільки відсотки;
- розвиток альтернативних способів забезпечення кредиту. Зокрема, розвиток страхування фінансових ризиків, заснування гарантійних фондів або надання державних гарантій за кредитами малих підприємств, що сприятиме збільшенню обсягів кредитування, не вимагаючи від держави значних бюджетних витрат;
- на рівні вітчизняних банків необхідно більшу увагу приділяти освоєнню та впровадженню нових кредитних технологій інноваційних проектів, розробці нових банківських продуктів для малих підприємств.

Ураховуючи важливість розвитку малого і середнього бізнесу, можна говорити про те, що кредитування цього сектору економіки є перспективним видом бізнесу для українських банків, а також життєво важливим і необхідним для розвитку підприємництва в Україні. Тому впровадження запропонованих шляхів та способів сприятиме банківському кредитуванню цього сектору економіки країни.

Список використаної літератури

1. Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / О. О. Другов // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4. – С. 115–120.
2. Турчак В. В. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні / В. В. Турчак // Молодий вчений. – 2013. – № 1. – С. 39–44.
3. Поповенко Н. С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні / Н. С. Поповенко, О. В. Ганенко // ЕКОНОМІКА: реалії часу. – 2012. – № 1 (2). – С. 126–132.
4. Кузнецова Л. В. Вплив банківської системи України на розвиток малого і середнього бізнесу / Л. В. Кузнецова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 2 (45). – С. 249–254.
5. Державна служба статистики [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Держава і мале підприємництво: як відновлювати фінансування? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel>.

7. Крухмаль О. В. Джерела та проблеми фінансування малих підприємств в Україні / О. В. Крухмаль, Л. Б. Криворучко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – № 2. – (Серія «Фінанси і кредит»).
8. Акчуріна Ю. М. Проблеми і перспективи кредитування малого бізнесу / Ю. М. Акчуріна, А. І. Мальцева ; Класичний приватний університет // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. – 2008. – № 1 (3). – С. 13–18.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки» від 28 серпня 2013 р. № 641-р.

Summary. In this work are considered problems of lending to small and medium enterprises in Ukraine and measures of lending improvement to small business in Ukraine are proposed.

Keywords: small and medium businesses, bank loans, the interest rate of credit.